

T Á R C Z A.

Babylonia és Assyria.

A két folyam, a Tigris és Eufrates országainak története és kulturája az általános tudományos érdeklődés mellett két különös szempontból is érdekelhet bennünket. Az ásatások útján felszínre került emlékek jelentékenyen kibővítették és új világításba helyezték Babyloniának és a Bibliának sok oldalú érintkezését. A két folyam országának legrégebb lakói, a szumirok pedig a magok nem-sémi nyelvével és különleges írásmódjukkal, az úgynevezett ékirással és bámulatos kulturájukkal kétszeresen magukra vonják a nem-sémi és nem-árja népek érdeklődését.

A babyloniai és assyriai régiségekről, a két folyam országaiban eszközölt ásatások eredményéről az angol, német és francia népek körében az utolsó 40—50 év alatt nagyon gazdag részlet-irodalom fejlődött ki. De olyan összefoglaló munka, mely Babyloniának és Assyriának eddig ismeretes kulturáját áttekintő modorban tárgyalja, a külföldi irodalomban is nagyon ritka. Annál nagyobb elismerés illeti a m. t. Akadémiát, hogy az assyriológiában különben is szegényes irodalmunk e nagy hézagának kitöltése végett megbízást adott Mahler Ede múzeumi tisztviselőnek a Tigris és Eufrates közén lakott ókori népek történetének megírására. A néhány héttel ezelőtt megjelent munka,¹ bár irodalmi formájában és szerkezetében nem igen kiváló és nyelvében nem eléggé magyaros, de a fődologban, az assyriologia eredményeinek összefoglalásában értékes, mert tudományos színvonalon álló munka.

¹ *Babylonia és Assyria*, írta Mahler Ede, a M. T. Akadémia könyvkiadó vállalatának LXV. kötete.

Általános bevezetés után, mely a forrásokat ismerteti és méltatja, az I. fejezetben az országot és lakóit, név szerint a szumir őslakókat s a később bevándorolt semitákat ismerteti. A II. fejezetben az állam szervezetről és a közigazgatásról ad érdekes képet, a Hammurabi-féle törvénygyűjtemény alapján. A III. fejezet a családi életről szól, szintén a Hammurabi törvénykönyve nyomán. A IV. fejezet a vallás és a halotti szertartások ismertetése. Az V. fejezetben Babylonia nyelveiről (köztük a szumir nyelvről) és írásáról nyújt áttekintést. A VI. fejezet a babyloniaiak tudományáról és irodalmáról értekezik, a különböző ásatások alapján. A VII. fejezet a babyloniai művészetet ismerteti és méltatja. A VIII. fejezet Babylonia chronológiáját és összefoglaló történetét adja. A könyv szövegét 43 kép díszíti és illusztrálja.

A két folyam országainak legrégebb elnevezése az ékiratokon *Szumir és Akkád*. Szumir nemcsak Dél-, hanem Észak-Babyloniát is jelentette, tehát a Tigris és Eufrát folyók között elterülő egész síkságot; míg Akkad alatt a Tigris folyó és az elamita meg a méd hegység között fekvő felföldet kell értenünk. A bibliai *Khaldea* elnevezés, mely a feliratokon Kaldunak felel meg, eleinte Dél-Babyloniának csak egy részét jelentette, később azonban az egész birodalomra vonatkozott. *Assyria* Babyloniától északnyugatra, a Tigris bal partján terült el és csak *Assur* városa feküdt a Tigris jobb partján. Babylonia leghíresebb városai: *Babylon* az Eufrát bal partján; *Nippur*, Bél istenség ősrégi templomával; *Ur*, a holdistenség templomával, Ábrahám őshazája, Gudia híres papkirály székhelye (Kr. e. 3000 évvel); *Larsza*, a bibliai Elazár; *Uruk*, a bibliai Erekh, Istár istennő tiszteletének egyik helye. Assyriában *Assur*, de főleg *Ninive* a két leghíresebb és legrégebb város.

Babylonia és Assyria lakói ugyanazon néptörzshöz tartoztak, ugyanazon a nyelven beszéltek és egyforma volt írásuk, kulturájuk és vallásuk is. Sémiták voltak, tehát a hébereknek, féniciáknak és araboknak legközelebbi rokonai. Babylonia őslakói azonban nem voltak sémiták. Legelőször, legrégebben az Ázsia belsejéből nyugat felé nyomult *szumirok* telepedtek meg e területen, a kiknek az ékirás és sok más fontos művelődési tényező föltalálását tulajdonítja a mai assyriologia. A szumirok faji és nyelvi hovatartozását azonban mind a mai napig nem sikerült biztosan megállapítani, csak az bizonyos, hogy *a szumirok nem voltak sémiták*. A szumirok, minden valószínűség szerint, oly néptörzshöz tartoztak, a melyben ama népcsaládok elődjét kell látnunk, a melyből a turánok is származtak. A történeti időben, a mikor

az ékirású források megszólalnak, a szumir nyelv már kihalt és csak mint irodalmi holt nyelv volt használatban, oly módon, mint manapság a latin nyelv a nyugateurópai népeknél.

Babylonia és Assyria lakói leginkább földműveléssel foglalkoztak. Egyiptom mellett Babylonia volt az ókor legelső földművelő országa. Földjüket ügyes csatornázás által kitűnő szántóföldekké és kertekké alakították Babylonia őslakói. A csatornák az Eufrátest egyrészt a mélyebben fekvő Tigrissel, másrészt a tengerrel kötötték össze. A most pusztá és kopár Mezopotámia, mely az ő mérget lehelő mocsaraival valóságos halál völgye, a hajdankorban Ázsia éléskamrája volt. E mellett nagy súlyt vetettek az iparra és a kereskedelemre is. Iparuk főágai a tégláégetés, az aszfaltgyártás, a kosár- és gyékényfonás, a fa- és elefántcsont-faragás, a vászon- és posztó-szövés, a biborfestés és a himzés voltak; de sok sót és petróleumot aknáztak ki sótartalmú naftaforrásaikból és az illatos olajokat és kenőcsöket is nagyban gyártották. Ezek folytán az ország lakói általános jóllétben éltek s a városokban fényes és pompás élet folyt. A legnagyobb csodálattal kell ez ország régi lakóira gondolnunk, a kiknek bámulatosan magas művelődése és gazdagsága kiáltó ellentét a mai törpe utódok szellemi-erkölcsi elesettségével és iszonyatos anyagi nyomorával szemben.

Az állam legelső szervezete a régi Babyloniában is az úgynevezett törzsszerkezet volt. Minden városnak megvolt a maga külön törzsfője, a ki a királyi és a papi hatalmat egy személyben gyakorolta. A pap-királyok neve *patiszi* volt. A hatalmasabb patiszik leigázták a gyengébbeket, nagyobb városokba és azok vidékeire csoportosították alattvalóikat. Ily módon a Tigris és Eufrátes mentén már Krisztus előtt 3—3¹/₂ ezer évvel tekintélyes pap-királyságok (patisziságok) keletkeztek, a melyek között leghíresebbek: északon az akkádok királyai *Agade* vagy Akkad székhelylyel, a melyek között különösen I. *Szárgon* akkad királyt emelik ki az ékiratok; délen a szumirok királyai, köztük a leghatalmasabb *Gudia* szumir papkirály, a ki Hanna városát (a későbbi Ninivét) alapítja; középen Babylon városának királyai, a kiknek néptörzse a legvagyonosabb s úgy látszik, a legműveltebb is volt. Körülbelől 2000 évvel Krisztus előtt *Hammurabi* volt Babylon városának a királya, a kinek nagy és hatalmas egyénisége szerencsés háborúk és bölcs kormányzás által egységes birodalomná egyesítette és Babylon városa alá hajtotta a Tigris és Eufrates mentén elszórt összes papkiráltságokat. Hammurabi „Babylon királya, Szumir és Akkad királya“ czímet vett föl

és 55 évi bölcs kormányzásával hosszú időre megvetette alapját a régi Babylonia nagyságának. Dicső uralkodásának hosszú idejéből rengeteg sok ékirásos emlék maradt fenn; számos szerződési tábla, épületfelirat, hadjáratok leírása, de mindenekfelett az 1902-dik évben a francziák által Szuzában lelt és a párizsi Louvrebán őrzött dioritkő a rája vésett 282 törvényszakasszal, a melyek fényesen bizonyítják, hogy Hammurabi nemcsak nagy és hatalmas király volt, hanem a világtörténet legkimagaslóbb alakjai közé tartozik. Hammurabi e törvénykönyve azt is mutatja, hogy ez az igazán nagy fejedelem uralkodásának hosszú idejét nemcsak dicsőségesen vezetett háborúkra és nagyszabású építkezések hosszú sorozatára fordította, hanem a békének oly műveire is, a melyek az egész ország és nép boldogságának hosszú időre alapul szolgáltak.

Máhler könyve egész tartalmukban közli (ez az első magyar fordítás) Hammurabi híres törvényeit, a melyek kétségkívül régebbiek, mint a Biblia Mózes-féle törvényei. Bevezető sorai ekként szólnak: „Hogy az erős el ne nyomja a gyöngét, hogy az árvákat és özvegyeket biztosítsam, Babylonban, Anu és Bél városában, fölemeltem azok fejét; Isagiluban, a templomban . . . az ország igazságszolgáltatásának, a vitás kérdések eldöntésének és a bajok meggyógyításának céljából drága szavaimat emlékkövemre irattam és rávéstem képemet, mint az igazságosság királyának képét . . . Samasnak, az ég és föld nagy birájának parancsára tűnjék föl az igazságosság az országban; uram, Marduk parancsából ne érje pusztulás emlékemet. Örökké hangoztassák nevemet Isagiluban, a melyet szeretek. Az elnyomott, a kinek pörös ügye van, jöjjön képem elé, olvassa a föliratot és tudja meg drága szavaimat; a fölirat világosítsa meg ügyét és derítse föl jogát! Megkönnyebült szívvel fohászkodjék azután: Hammurabi olyan úr, a ki atyja alattvalóinak! Később is, örökkön örökké tartsa szeme előtt az ország királya az igazságosság szavait; ne változtassa meg a törvényt, a melyet én adtam az országnak, se a határozatokat, a melyeket én rendeltem; emlékemet ne rongálja meg! Figyeljen a szavakra, a melyeket a föliratban irtam; mutassa meg neki a fölirat az országhelytartás vezérfonalát, elvét és törvényét, a melyet én adtam; a döntéseket, a melyeket én mondtam ki. Ezek szerint uralkodjék alattvalói fölött, szolgáltasson nekik igazságot, hozzon határozatokat, irtsa ki országából a gonoszokat és vétkeket s részesítse alattvalóit jóllétben! Én vagyok Hammurabi, az igazságosság királya, a kinek Samas adta a jogot“.

Ezt az emelkedett szellemet, ezt a fejlett jogérzékenységet és

humánus lelkületet tanusítják Hammurabi törvénykönyvének egyes szakaszai is. Tartalmukat tekintve, a törvények először a perrendtartást szabályozzák, azután a lopásra, rablásra, csalásra, sikkasztásra, gyilkosságra, emberölésre stb. vonatkozó, úgynevezett büntetőjogi rendelkezéseket tartalmazzák; nagyon részletesek a házasságjogi törvények, a melyek nemcsak a házaspár jogigényeit és a gyermekek jogait szabályozzák, hanem kimerítően tárgyalják a házassági ígéretet, az elválást, a házasságtörést és a többnejűséget is. Tizenkét szakasz a talio (vagy hasonlóval megtorlás) törvényeit foglalja magában, másik tizenkettő a sebészekről gyógyítás céljából ejtett sebekről tárgyal, hat pont az építőmester felelősségét állapítja meg, másik hat a hajózás és a hajós jogait és kötelességeit szabályozza. Újabb tizenkét szakasz a kölcsönkért állatokról és az őket ért vagy általuk okozott károkról szól. Végül a munkaadók és a munkások jogviszonyait tárgyaló szociális törvények s legutoljára a rabszolgákról szóló rendelkezések olvashatók.

Hammurabi törvénykönyvének egyik legérdekesebb része a házasságra vonatkozó intézkedések (127—194. törvényszakasz). A házasság érvényességének alapvető feltétele a házassági szerződés, a miből világos, hogy Hammurabi törvénykönyve már ismerte a kötelező polgári házasság rendszerét. Ha valaki, mondja a törvény 128. szakasza, megnősül, a nélkül hogy házassági szerződést kötött volna, akkor az a nő nem törvényes felesége. A szerződésben a jegyesek szülei azt az összeget is megállapították, a melyet a vőlegény a menyasszony vételdijaként (ezt *tirhatu*-nak nevezték) a menyasszony apjának fizetni tartozik. Ezenkívül a szerződésben meghatározták a *hozomány* nagyságát és a férj részéről a feleségnek adandó ajándék vagy *hitbér* értékét is. A házasság az egynejűség rendszerén alapult, de gyermektelenség esetében a férjnek jogában állott másik nőt vinni a házához, de ez az úgynevezett *mellékfeleség*, a törvényes feleséggel nem volt egyenrangú (146. §.). A házasságot a törvény által megszabott esetekben fel lehetett bontani, nevezetesen, ha törvényesen bebizonyították, hogy az asszony tékozló vagy hűtelen; ilyen esetekben az asszony visszakapta a hozományát és a szántóföld, kert és állatok hasznából annyi tartásdíjat kapott, a mennyi a gyermekek nevelésére szükséges volt. De ha a törvény említette esetek egyike sem forgott fön, akkor a feleség egyszerű elkergetése lehetetlenség volt. Még ha a törvényes feleség gyógyíthatatlan betegségben szenvedett és e miatt más feleséget akart venni, a férj köteles volt beteg felesé-

gét egész ~~haláláig~~ a házában tartani s csak abban az esetben bocsáthatta el, ha ~~az~~ asszony nem akart többé a házban maradni, de ekkor aztán köteles volt az asszony hozományát visszaadni (149. szakasz). Nagyon szigorúan, halállal büntették Babyloniában a házasságtörést; de megkülönböztették, vajjon az asszony anyagi kényszerűségből vagy pusztá fajtalanságból esett-e hűtlenségbe s a halálbüntetés csak az utóbbi esetre vonatkozott. Altalában Hammurabi házassági törvényeiben a feleség, a keleti népek állapotához viszonyítva, meglehetősen független helyzetet foglalt el. Tanúként szerepelhetett, a saját koczkázatára tizleteket köthetett, magánvagyonára fölött rendelkezhetett s a gyermekekkel szemben is fontos szülői jogai voltak. De azért nem volt egyenjogú és egyenrangú a férjével.

A régi Babylonia vagyis a szumir nép vallásáról még nem tudott az assyriologia világos és biztos képet alkotni. Az kétségtelen, hogy Hammurabi Kr. e. a XX-dik században már polytheista volt; de az előtte elmúlt idők vallásos hitét még sok homály fedi. A szumir tudósok e kérdésben két pártra oszlanak, melyek egyike a polytheismust, másika a monotheismus egyik alfaját vallja a régi babyloniai vallás alapjának. Az indokolások bármily részletezők és bőbeszédűek is, egészben véve nem meggyőzők és döntők. Máhler végkövetkeztése az, hogy mindenesetre téves volna, ha a tudományos kutatás mai álláspontja mellett Babylonia őslakosságánál a monotheismus létezését előre tagadnók. A monotheismus egyik alfaja mindenesetre létezett a babyloniai őstörténet legrégibb idejében; „a mikor a művelődésnek és az emberiség szellemi tevékenységének hullámai megindultak, Babyloniában föltétlenül a monotheismus volt uralkodó“. Minden többséget szükségképen egység előz meg. Egység nélkül nincs kettőség, nincs tehát többség sem. Először tehát *egyistenség* volt és csak ebből keletkezhetett azután a *többistenség*. Az ősvallás valamely primitív, kezdetleges monotheismus lehetett.

A később kori Babylonia és Assyria vallásáról azonban az assyriologia is egész határozottan megállapította, hogy az polytheismus volt, még pedig az úgynevezett *astralis* polytheismus. Az *astralis* vagy csillagimádó polytheismus az összes sémi népek vallásának közös vonása. Az egyiptomiak, afeniciaiak, az arabok, sőt még a bálványozásra hajló izraeliták vallásában is túlnyomó a nap, a hold és a csillagok tisztelete. De a csillagimádás sehol sem volt olyan központi és uralkodó elem, mint Babyloniában és Assyriában, sehol sem állott az astrologia és az astronomia annyira a vallás szolgálatában, mint a Tig-

ris és Eufrates országaiban. A három nagy regio, a melyre a világmindenséget osztották, t. i. a levegő, a föld és a víz, a három nagy isten: *Anu*, *Bél* és *Ia* megnyilatkozási helyei voltak. *Samas* a napban, *Szín* a holdban, *Istár* a Vénus-csillagban, *Marduk* a Jupiterben stb. nyilatkoztatta ki a maga erejét és akaratját. Az istenek nem közvetlenül érintkeztek az emberekkel, hanem álomban, titkos jelekben, de leginkább az égi testek járásában, fényében adták tudtul az akaratjukat; ezért a csillagjósítás Babyloniában a lehető legmagasabb fejlődésre jutott.

Isteneik számára már korán fényes templomokat építettek Babylonia lakói, illetve királyai. Az volt a közhit, hogy ha az istenek védelmét biztosítani akarták maguknak, akkor ezek számára tetszetős lakásokról kellett gondoskodniok, s ez a feladat első sorban a királyokra hárult, mert a király csak úgy biztosíthatta magának az istenek segédelmét, ha vagyonának egy részét templomok építésére és díszítésére fordította. Amur istennek Erekh városában, Bélnek Nippurban, Iának Eriduban, Samasnak Larszában és Szippárban, Istár istennőnek Urukban (Délbabylonia), Akkádban (Északbabylonia) és Ninivében (Assyria), Maruduk istennek (Isagilu, hét emeletű toronnyal) Babelben, Nebonak Borzippa városában, Bélit istennőnek Szippárban volt a temploma, a melyeket pazarul fényes kiállításban, mind az ország különböző királyai építettek. A legkiválóbb két templom, a két főtemplom, a bábeli és a borzippai volt, Maruduknak és Nebonak szentelve. A templommokkal iskolák, templomi könyvtárak és paplakások voltak összekötve, úgy hogy a templomok egész városrészt foglaltak el. Minden templom főkincse a védő isten művészi szobra volt, mely rendszeren tömör ezüsből, néha tiszta aranyból készült s az illető istent emberalakban a neki szentelt állaton ülve vagy állva ábrázolta. Legfényesebb szobra Maruduknak volt Babel városában, a melyet Herodot is látott és leírt.

Az istentiszteletet, mely éneklésből, imádságból és áldozatból állott, a papok végezték. A feliratok sok szép imádság szövegét őrizték meg s a mi rendkívül jellemző, mind szumir nyelven vagy szumir nyelven és sémi fordításban. Úgy látszik tehát, hogy a babyloniaiak nemcsak irodalmi, hanem liturgiai nyelvnek is a szumirt használták, ép úgy, mint most a brahmanistáknak a holt szanszkrit, a római katolikusoknak a latin, a mai zsidóknak az óhéber nyelv a templomi szent nyelvök. Imádságaikban van hódolat és bűnbánat, ihlet és lendület, pl. „Istenem, teremtem, ragadd meg karomat, vezesd szám lehelletét, kormányozd kezemet, óh világoosság ura!” Nabopolasszár

a babyloniaiak hatalmas királya, midőn Bilit istennőnek Szippárban templomot emeltet, az építési okmányban ekként imádkozik: „Óh szippári Bilit, hatalmas úrnő, ha befejeztem majd e templomot és te beköltözöl, tégy engem, Nabopolasz-szár királyt, a ki kidíszíttelek téged, örökre erőssé, mint a szippári és babeli téglák. Királyságomat engedd öregbedni hosszú időkig!“ Vagy itt van egy bűnbánati imádság: „Magasztos istennő, kinek parancsszava uralkodik, hozzád fohászkodom. Mi jó nekem, add meg, ki már ifjúságom óta bűnhöz vagyok lánczolva; ételt nem ettem, sírás a kenyerem; vizet nem ittam, könnyű az italom; szívem nem volt víg, lelkem nem ismert örömet, fájdalmasan bevallom: sok a bűnöm, nyomott a lelkem. Óh istennőm, taníts tetteimet megismerni; bocsásd meg, takard el bűneimet, derítsd fel arczomat!“ Vagy álljon itt a királyért való imádság, melyet, úgy látszik, templomszentelés alkalmával mondtak el: „Késő napokat, sok esztendőt, erős kardot, dicsőséges napokkal telt hosszú életet, a királyok között elsőséget adj, oh mindenható, a királynak, a ki ily ajándékokkal kedveskedett isteneinek! Nagyobbítsd birodalmának és uralkodásának határait. Az összes királyok fölött uralkodva és az összes királyok között igazságot szolgáltatva, fehér hajra és magas korra tegyen szert. És ezen idő elteltével vegyen részt az égi udvar ünnepségein és örök életet éljen a boldogok országában és a boldog mezők fényében, szentül az összes idegenek szemében, a kik Assyriát lakják!“

Babyloniában és Assyriában a szellemekben való hit is nagyon el volt terjedve. Az ember minden baját a rossz szellemeknek vagy boszorkányoknak tulajdonították, a melyek az égben és a földben laktak, de időnként az emberekbe is belébújtak. Sárkányok, griffek és más fantasztikus szörnyek képében ábrázolták őket. Hogy tőlük megóvassanak, talizmánokat és amuletteket viseltek az emberek és nem ritkán varázsigéket és ráolvasásokat használtak ellenök. Voltak azonban jó szellemek is, a melyek, miként az angyalok, közvetítő szerepet játszottak az istenek és emberek között. A jó szellemeket emberi testű, keselyű- vagy ember-fejű szárnyas lények képében ábrázolták. A rossz szellemek eltávoztatására bizonyos égetési szertartásokat végeztek a papok. Agyagból, aszfaltból vagy fából boszorkányokat ábrázoló alakokat készítettek, a melyeket éjnek idején varázsigék elmondása közben elégettek. A feliratokon számos varázsfórmula maradt fenn, egyik például így hangzik: „Ki vagy, te tajtékos boszorkány, a kinek szívében lakozik szerencsétlenségem szava, a kinek nyelvén

elvarázsolásom kezdődött, a kinek ajkain megmérgezésem keletkezett, a kinek lábnyomában a halál áll? Te boszorkány, megragadom a szádat, megragadom a nyelvedet, megragadom villogó szemeidet, megragadom gyors lábaidat, megragadom lépő térdeidet, megragadom hadonázó kezeidet és hátadra kötözöm kezeidet. A hold fénylő istene semmisítse meg testedet és taszítson a víz és a tűz torkába. Mint e pecsét kerülete, úgy fakuljon és sápadjon meg arcod, te boszorkány . . . Én, a főpap, meggyújtom a tüzet, meggyújtom a rézserpenyőt, beledobom az oldatot!”

A babyloniaiak a tudományok közül különösen a mennyiségtant és a csillagászatot művelték nagy előszeretettel és kiváló sikerrel. E tekintetben az ókor egyik népének sem voltak akkora érdemei, mint a babyloniaiaknak. A csillagászat terén Babylonia a tanítója a földkerekség összes népeinek. A legnagyobb pontossággal kiszámították a csillagok keltének és nyugtának idejét, a Hold fázisait, a Nap és fontosabb csillagcsoportok culminatióját; ismerték a napfogyatkozás és a holdfogyatkozás periodikus visszatértét; meg tudták határozni a bolygók és a legnagyobb csillagok heliakus keltének és nyugtának idejét; már korán ismerték az állatkör és így a tropikus év csillagképeit. Tőlük tanulta meg az emberiség, hogy az év 12 hónapból, a hónap 30—31 nappól, a hét hét nappól áll, hogy a nappalnak és éjjelnek 12—12 órára való beosztása a helyes, sőt az évszakok kiszámításában is alig hibáztak többet egy félnapnál. Hold-elméletünknek alapja is Babyloniában gyökerezik. A Hipparchos-Ptolemaios-féle időszak legfontosabb csillagászati eredményei mind közvetlenül a babyloniaiaktól származó ismereteken alapulnak. Babylonia királyi udvarának külön udvari csillagásza volt, a ki bejelentette királyának az ég minden fontosabb jelenségeit; a feliratok nem egy ilyen csillagászati jelentést, csillagászati térképet és számtalan számítási táblát őriztek meg, fényes bizonyosságául a babyloniai csillagászat magas fejlettségi fokának.

Babylonia magas fokú kulturájából irodalmi termékek is nagy számmal maradtak fenn. Ezek között legérdekesebbek a legendák, eposok és mythosok töredékei. Legnagyobb részük Asszurbanipalnak (a görögök Szardanapaljának, a ki Kr. e. 668—626-ig uralkodott) Kujundsikban fölfedezett könyvtárából való. Ide tartozik a világ teremtéséről szóló babyloniai legenda vagy az úgynevezett *Khaldeai Genesis*, a vízözönről szóló elbeszélés vagy az úgynevezett *Gilgamos epos* és az Istár istennő poklokra szállását tárgyaló mythos, vagy röviden: az *Istár-mythos*.

A *Khaldeai Genesis* tárgya a világteremtés. Kezdeté: „Azon időben, midőn fönn az ég nem volt még megnevezve s lent a földnek még nem volt neve, nemzöjük, az őскеzdet oceánja és anyjuk, a zúgó Tiámat (tenger) vizei egybegyűltek, mikor a mezők határolva nem voltak és a barázdák nem látszottak: azon időben az istenek egyike sem létezett, nevet nem viseltek, rendeltetésök nem volt. De azután megszülettek az istenek; Lakhum, Lakhamu voltak az elsők. Hosszú idők tűntek le, sok idő mult el, míg Ansav, Kisar megszülettek. Hosszú napok jöttek-mentek, hosszú idők multak-teltek, s aztán Anu, Bel és Ia is megszülettek“.

A *Gilgamos-epos*, úgy látszik, csak egy része a babyloniai nagy hőskölteménynek. Hőse Gilgamos, Erekh város felszabadítója és Istár istennő kedvence. Az epos tizenkét énekre oszlik, melyek közül a 11-dik ének a vízözönt beszéli el. Jellemző, hogy a vízözönről való elbeszélés nagyon sok lényeges vonásában egyezik a bibliai vízözön elbeszélésével, de a személyei mások (Noe = Szitnapistim), theológiája polytheistikus (Ia a mentő istennő, Anu, Bél, Ramman, Nabú, Nergál, Ninib, Adad stb. istenek és Istár a csapodár szerelmi istennő, szerepelnek benne) és Nizir ország hegye tartja fönn a mentő hajót. Az epos Kr. e. a XXII. évszázadból való, de vannak sokkal későbbi időből (Kr. e. I—II. sz.) való részletei is. A Gilgamos-eposnak a vízözönről szóló éneke sok fejtevést okoz a régiségtudósoknak, különösen abból a szempontból, hogy minő összefüggésben áll a bibliai vízözön elbeszélésével. A Biblia és Babylonia ezen a ponton is közelről érintik egymást. De a tudomány még nem tudott dönteni a föltehető három eshetőség között: vajjon Babylonia vette-e át a Biblia elbeszélését, vagy a Biblia dolgozta át monotheista szellemben a babyloniai elbeszélést, avagy a Biblia és Babylonia közös hagyományból merítve, az monotheista, ez polytheista szellemben írta meg az eseményt?

Híres terméke az ősbabyloniai költészetnek az *Istár poklokra szállása* című mythos. Istár a legfőbb és legnépszerűbb istennő a khaldeai női istenek között. Félig-meddig a görög Afroditének és a római Vénusnak felel meg. De az egyénisége kettős: egyrészt az érzéki szerelem és a termékenység istennője, másrészt a harcz és háború hatalmas úrnője. Az Istár-mythos tartalma a következő. Egy férfi a nőtestvére halálát siratja. Paphoz megy tanácsot kérni, hogy a halott lelkét miként lehetne kiszabadítani az alvilágból. A pap, hogy példát mutasson, hogy az alvilág kapui nem legyőzhetetlenek, elmeséli Istár poklokra szállását és azután azt tanácsolja neki:

„Ha Istár a nővéredet nem bocsátja szabadon, fordítsd feléje az arczodat; Tammuznak, ifjúkori férjének önts tiszta vizet; hints a hullára drága balzsamot; a hullát öltöztess áldozati ruhába“ stb. A gyászoló megfogadja a pap tanácsát s nővére koporsója mellett elvégzi a kivánt halotti szertartásokat. Maga az Istár-mythos így kezdődik: „Az ország felé, a melyből nincs visszatérés, az ország felé irányozta gondolatait Istár, a holdisten leánya. A sötétség háza, Irhalla székhelye felé, a ház felé, a melyből, a ki belép, soha vissza nem tér; az ösvény felé, mely vissza nem vezet; a ház felé, a melyben nincs világosság; a hely felé, hol port és sarat esznek, hol sötétségben laknak és pehelyruhába öltöznek, mint a madarak“ stb.

Rendkívül becses irodalmi emlékek kerültek napfényre a nippuri Bel-templomban az amerikai expeditio által eszközölt ásatások révén is. Nippurban megtalálták a Bel-templomi könyvtár 23 ezer ékirásos darabját, a melyek közül a legbecsesebbek a Kr. e. második és első évezredből való úgynevezett király-évkönyvek, a melyekben a királyok építkezései és hadi tettei vannak följegyezve. A királyévkönyvek Babylonia őstörténetére nézve igen becses forrásművek, a melyekből valószínűleg még a khaldeai kronológiát és a történelmi fejlődésnek most még sok tekintetben homályos menetét is sikerülni fog megállapítani. S ezzel kapcsolatban az is remélhető, hogy a Biblia és Babylonia sokoldalú érintkező pontjaira is új fényt derít az assyriologia, a melynek eddigi felfedezései is évről-évre -újabb bizonyítékokat szolgáltatnak az ó-testamentomban megírt dolgok igazsága mellett.

Így újul meg s nyer megerősítést a tudomány minden újabb lépésével a régi keresztyén igazság, hogy Istenigéje meg nem szégyenül, s hogy a keresztyén vallásnak nincs oka félni a tudomány valódi felfedezéseitől.

Váradí F.